

תלמוד

מסכת סוכה

הוראות

א. משך הבחינה: שלוש שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	–	(12x7)	–	84 נקודות
פרק שני	–	(4x4)	–	16 נקודות
סך הכול	–			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (84 נקודות)

ענו על שבע מן השאלות 1–10 (לכל שאלה – 12 נקודות).

1. דירת עראי ודירת קבע

"סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה... מנא הני מילי... ורבא אמר מהכא בַּסְּפָת תִּשְׁבוּ שְׁבָעַת יָמִים..."

א. אביי הקשה על הסברו של רבא: "אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל..."

הסבירו בלשונכם את תשובתו של רבא על הקושיה של אביי. (3 נקודות)

ב. על פי תשובתו של רבא, הבינו בעלי התוספות שמותר לקבוע את הנסרים במסמרים כדי שלא ירדו גשמים בסוכה.

(1) הסבירו כיצד הגיעו בעלי התוספות להבנה זו.

(2) על פי הבנה זו של בעלי התוספות, הסבירו את קושייתם על דברי רבא.

(5 נקודות)

ג. על פי מסקנת בעלי התוספות, מהו ההבדל בין דין עראי בדפנות של הסוכה ובין דין עראי בסכך, ומהי הסיבה להבדל

בין הדינים? (4 נקודות)

2. עוסק במצווה פטור מן המצווה

א. על פי ברייתא שהובאה בגמרא, עוסק במצווה וחתן פטורים מקריאת שמע.

(1) מדוע חתן פטור מקריאת שמע?

(2) הסבירו כיצד הוכיחה הגמרא פטור זה מן המילה "וּבְלִכְתָּהּ?"

(4 נקודות)

ב. מה הוכיחו בעלי התוספות מ"פרוטה דרב יוסף" בנוגע לכלל "עוסק במצווה פטור מן המצווה"? (2 נקודות)

ג. עיינו בדברי הר"ן שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.

...לפיכך נראה לי דהעוסק במצווה פטור מן המצווה אף על פי שיכול לקיים את שתיהן. ...דוודאי בשעה שהאבדה

משומרת בתיבתו לא מפטר, דעוסק במצווה אמרין ולא מקיים מצווה. ומי שאבדה אצלו אף על פי שהוא מקיים

מצווה, אינו עוסק בה אלא בשעה שמנערה לצורכה, ובהיא שעתא ודאי פטור למיתב פרוטה לעני, אף על פי שאפשר

לקיים את שתיהן ולחזור לנערו, אלא בהיא גוונא לא שכית... ומיהו מודינא ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא

כדרכו במצווה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכי האי גוונא ודאי יצא ידי שתיהן ומהיות טוב אל יקרא רע [בבא קמא

פא, ע"ב].

(רבנו ניסים, הר"ן, מסכת סוכה דף יא, ע"א מדפי הרי"ף)

(1) הר"ן מבחין בין "עוסק במצווה" ובין "מקיים מצווה". הסבירו את ההבחנה, והדגימו אותה בנוגע לשומר אבדה.

(2) "מהיות טוב אל יקרא רע" – מה למד הר"ן מכך בנוגע לדין של עוסק במצווה?

(6 נקודות)

3. שינה עם תפילין

א. לפניכם שלוש ברייתות שלכאורה סותרות זו את זו.

1. "ישן אדם בתפילין שנת עראי אבל לא שנת קבע".

2. "[ישן אדם בתפילין] בין קבע בין עראי".

3. "[לא ישן אדם בתפילין] לא קבע ולא עראי".

על פי תירוצו הגמרא, כתבו מהו המקרה שבו עוסקת כל אחת מן הברייתות, ומהו הטעם לדין בכל אחד מן המקרים.
(6 נקודות)

ב. "תניא נמי הכי הישן בתפילין ורואה קרי אוחז ברצועה ואינו אוחז בקציצה דברי רבי יעקב...".

(1) על פי ההווה אמינא של בעלי התוספות, הם הבינו שעל פי רבי יעקב מותר לישון שנת קבע בתפילין.

הסבירו כיצד הגיעו בעלי התוספות להבנה זו.

(2) על פי תירוצו בעלי התוספות, כתבו את דעת רבי יעקב בנוגע לשינה בתפילין. בתשובתכם התייחסו לשנת קבע ביום ובלילה ולשנת עראי ביום ובלילה.

(6 נקודות)

4. "האזרח" בסוכה וביום הכיפורים

על פי הגמרא, יש סתירה בין שתי ברייתות הדורשות את המילה "הָאֶזְרָח".

א. (1) "והתניא האזרח לרבות את הנשים האזרחיות שחייבות בעינוי אלמא אזרח גברי משמע".

הסבירו כיצד הסיקה הגמרא את המסקנה המודגשת בקו.

(2) "אמר רבה הלכתא ניהו ואסמכינהו רבנן אקראי".

על פי רש"י, הסבירו בלשונכם את התירוץ של רבה לסתירה שבין שתי הברייתות. בתשובתכם כתבו מה הן שתי ההלכות שנרמזות במילה "ניהו" בדברי רבה.

(5 נקודות)

ב. סוכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא, ולמרות זאת הייתה הווה אמינא שנשים תהיינה חייבות בסוכה.

(1) על פי אביי, הסבירו מדוע הייתה הווה אמינא שנשים תהיינה חייבות בסוכה.

(2) על פי רבא, הסבירו מדוע הייתה הווה אמינא שנשים תהיינה חייבות בסוכה.

(4 נקודות)

ג. על פי מסקנת הגמרא, האות ה"א במילה "הָאֶזְרָח" באה לרבות.

(1) מה באה לרבות האות ה"א בנוגע לחיוב בסוכה?

(2) מה באה לרבות האות ה"א בנוגע לעינוי ביום הכיפורים?

(3 נקודות)

5. לולב יבש

א. (1) "לולב... היבש פסול".

מהו הטעם לכך לפי רש"י, ומהו הטעם לכך לפי בעלי התוספות?

(2) מדוע דחו בעלי התוספות את הטעם של רש"י?

(5 נקודות)

ב. עיינו בדברי הרב משה בן חביב ("כפות תמרים") שלפניכם, וענו על השאלה שאחריהם.

הנך שלושה - לולב והדס וערבה - מה שיבש פסול בהם, הוא משום דבעינן מצווה מהודרת דכתיב "ואננהו" כמו שכתב רש"י, ואתרוג - פריש ביה קרא דליהוי "הדר". וילפינן לולב והדס וערבה דיבש פסול בהם מדין אתרוג דכתיב ביה "הדר". אף על גב דאפסקיה קרא דכתיב "כפות תמרים" ולא כתיב וכפות תמרים בווי"ו מוסיף על עניין הראשון, מכוח דכתיב בעלמא "זה אלי ואננהו" ילפינן דיבש פסול. ומ"זה אלי ואננהו" לחוד לא סגי לפסולא כמה שכתב התוספות, ומשום הכי ילפינן לה מ"הדר" דכתיב גבי אתרוג, דיבש פסול מכל ד' מינים.

(הרב משה בן חביב, "כפות תמרים", מסכת סוכה, דף כט, ע"ב)

על פי ה"כפות תמרים", יש צורך בשני מקורות כדי ללמוד שלולב יבש פסול.

הסבירו מדוע יש צורך בשני מקורות ולא די בכל אחד מן המקורות בפני עצמו. (3 נקודות)

ג. עיינו בדברי הרב אליהו בקשי דורון שלפניכם, וענו על השאלה שאחריהם.

נחלקו הראשונים אם פסול הדר בארבעת המינים הוא דין בקיום המצווה כדין "לכם" ולקחה תמה שתנאים הם בגוף המצווה, או שפסול הדר הוא בגוף המינים שאם אינו הדר אינו פרי לקיום המצווה כלל, דהדר בעינן וליכא. ונפקא מינה, אם פסול משום הדר כשר בשאר ימים. אם תנאי הוא בקיום המצווה - דינו כחסר ושאל שאסור רק ביום הראשון כמצוות התורה ומותר בשאר ימים. ואם פסול הוא בחפצא, בגוף המין למצווה, שאינו נקרא אתרוג אם אינו הדר - פסול הוא בכל שבעת הימים.

(הרב אליהו בקשי דורון, שו"ת בנין אב, חלק ג, סימן כד)

על פי הרב אליהו בקשי דורון, יש שתי אפשרויות להבין מהי המשמעות של "פסול הדר" בארבעת המינים.

הסבירו בלשונכם את שתי האפשרויות ואת הנפקא מינה ביניהן. (4 נקודות)

6. "הנהו אוונכרי"

א. "אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי...".

(1) הסבירו בלשונכם את דברי רב הונא לאוונכרי.

(2) הסבירו את הטעם של רב הונא לדבריו. בתשובתכם התייחסו לדין "קרקע אינה נגזלת" ולשינוי רשות.

(6 נקודות)

ב. הגמרא מקשה על רב הונא: "סוף סוף כי גזזו אוונכרי ליהווי ייאוש בעלים בידיהו ושינוי הרשות בידן".

(1) הסבירו את הקושיה. בתשובתכם כתבו למי מתייחסת המילה "בידיהו" ולמי מתייחסת המילה "בידן".

(2) בעלי התוספות הקשו על קושיית הגמרא המצוטטת שמדובר בייאוש שלא מדעת, וייאוש שלא מדעת אינו ייאוש.

על פי קושיית בעלי התוספות, מדוע המקרה של האוונכרי נחשב ייאוש שלא מדעת? בתשובתכם הסבירו מהו ייאוש

שלא מדעת.

(6 נקודות)

7. דין הדס ודין "לקיחה תמה"

- א. (1) על פי רש"י, מדוע רבי טרפון מכשיר הדס קטום?
- (2) "אמר ביראה אמר רבי אמי חזר בו רבי ישמעאל" – על פי מסקנת הגמרא, מהי דעת רבי ישמעאל? בתשובתכם התייחסו למספר ההדסים ולדין קטום. היעזרו ברש"י.
(4 נקודות)
- ב. "אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי טרפון ואזדא שמואל לטעמיה..."
- (1) כתבו בלשונכם את הסיפור שממנו רצתה הגמרא להוכיח ששמואל סובר כרבי טרפון.
- (2) הגמרא דחתה את ההוכחה.
- על פי הדחייה, הסבירו מדוע אי אפשר להוכיח מן הסיפור ששמואל סובר כרבי טרפון.
(5 נקודות)
- ג. על פי הברייתא שהובאה בגמרא, ארבעה מינין מעכבין זה את זה כי צריך "שתהא לקיחה תמה".
- על פי התוספות בסוגייתנו והתוספות בתחילת פרק שלישי (דף כט, ע"ב, ד"ה "בעינן"), על פי מה קובעים אם פסול הנובע מ"לקיחה תמה" נוגע רק ליום טוב ראשון או גם ליום השני של סוכות? (3 נקודות)

8. זמן נטילת לולב

- "מתני' מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשייכנס לביתו ייטול על שולחנו..."
- א. "ורמינהי אם התחילו אין מפסיקין".
- (1) "אם התחילו אין מפסיקין" – הסבירו את המקרה ואת הדין במשנה זו.
- (2) הסבירו את הסתירה שבין משנה זו למשנתנו.
(4 נקודות)
- ב. (1) "אלא אמר רבי זירא לעולם כדאמרינן מעיקרא..."
- הסבירו כיצד יישב רבי זירא את הסתירה בין המשניות.
- (2) הסבירו מדוע העמיד רבי זירא את משנתנו ביום טוב שני.
(4 נקודות)
- ג. על פי התוספות, גם לאחר ההעמדה של משנתנו ביום טוב שני, היה אפשר לכאורה ליישב את הסתירה באופן אחר מן היישוב של רבי זירא.
- (1) על פי התוספות, הסבירו כיצד היה אפשר ליישב את הסתירה.
- (2) על פי התירוץ של בעלי התוספות, הסבירו מדוע לא יישבה הגמרא את הסתירה באופן זה.
(4 נקודות)

9. נטילת לולב שבעה ימים במקדש ובירושלים בזמן הזה

- א. "מתני' בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד".
 רש"י מביא דרשה כדי להסביר את ההבדל בין נטילת לולב במקדש ובין נטילת לולב במדינה.
 הסבירו בלשונכם את הדרשה. (2 נקודות)
- ב. עיינו בדברי רבנו מנוח שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.
 נראה לדעת הרב [הרמב"ם] דמקדש הרי כל ירושלים, ומדינה הרי שאר גבולין. ... שהרי בלולב מצינו גם כן: "בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה", ועל כרחין מכל ירושלים קאמרינן, ואף על פי שלא מצינו מי שפירש כן, שהרי בלולב כתוב: "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים" (ויקרא כ"ג, מ') וכשתדקדק כל הכתוב "לפני ה'" בכל ירושלים הוא, אלא אם כן פירש הכתוב קודש קודשים או בחצר אוהל מועד. שהרי גבי מעשר (דברים י"ב, ז', י"ז-י"ח; י"ד, כ"ג, כ"ו), וגבי בכור (דברים ט"ו, כ'), וגבי שלמים (דברים כ"ז, ז') כתוב "לפני ה'", כל ירושלים משתמע. "במקדש" נמי דתנינן גבי שופר (משנה ראש השנה ד', א'), כל ירושלים משתמע. אלא משום דבסתמא כל בני ירושלים היו עולים למקדש לתקוע שופר וליטול לולב, נקט מקדש.
- (רבנו מנוח על רמב"ם, הלכות שופר, פרק ב, הלכה ח)

(1) מה הוכיח רבנו מנוח ממעשר, בכור ושלמים?

(2) על פי רבנו מנוח, מדוע לפי הרמב"ם המשנה אומרת שבמקדש נוטלים לולב כל שבעה אף על פי שגם בירושלים נוטלים כל שבעה?

(4 נקודות)

- ג. עיינו בדברי הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.
 ראיתי לספר "ביכורי יעקב" (סימן תרנח) שהביא לנו חדשות לשיטת הרמב"ם דמקדש קאי על ירושלים גם כן. אם כן בזמן הזה נמי בירושלים נוהג כל שבעה מן התורה.
 וזה שיבוש גדול וחס מלהזכיר. [א] דאם כן אמאי תיקן רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל שבעה 'זכר למקדש' דבעי דרישה, כיוון דמצוות לולב כל שבעה נוהג אפילו בזמן הזה בירושלים מן התורה ואמאי בעי זכר כיוון דעדיין המצווה בקיומה עומדת? [ב] ועוד, לדבריו יהיו תוקעין בירושלים בחצוצרות וקול שופר בזמן הזה כדאמר רבא בראש השנה (כז, ע"א) כדכתיב: "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" (תהלים צ"ח, ו'), וזה תימא.
 ...וחלילה לא תהא הוראה כזאת בישראל.
- (הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק, חידושי רבנו מאיר שמחה, חלק א עמ' רמב)

(1) הסבירו את שתי הטענות שטען הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק כנגד דברי ה"ביכורי יעקב".

(2) הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק כתב שהחידוש של ה"ביכורי יעקב" הוא לשיטת הרמב"ם.

האם רש"י מסכים לשיטת הרמב"ם בעניין הזה? צטטו את דברי רש"י שעליהם מבוססת תשובתכם.

(6 נקודות)

10. יסודות תורה שבעל פה

א. (1) מקובל לחלק לכמה תקופות את פרק הזמן של העברת התורה שבעל פה אחרי חתימת התלמוד.

לפניכם שלוש תקופות: תקופת הגאונים, תקופת הסבוראים, תקופת הראשונים.

סדרו אותן לפי סדר כרונולוגי.

(2) מדוע הסבוראים נקראים כך?

(3) כתבו שם של חכם אחד מתקופת הראשונים, וציינו באיזו ארץ הוא חי.

(7 נקודות)

ב. (1) על פי הרמב"ם, כיצד בא לידי ביטוי במצוות סוכה העיקרון של תורה מן השמיים?

(2) מדוע התורה שבעל פה לא ניתנה בכתב? כתבו סיבה אחת.

(5 נקודות)

פרק שני – קטע שלא נלמד (16 נקודות)

לפניכם קטע מן המשנה וקטע מן הגמרא במסכת סוכה, דף כב, ע"ב – דף כג, ע"א.

למדו את הקטעים (היעזרו בפירוש רש"י), וענו על השאלות לפי ההוראות.

הסוגיה עוסקת בדין של סוכות שנבנו במקומות גבוהים וחריגים.

הישן תחת המטה פרק שני סוכה

מתני' ^ההעושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה כשרה ועולין לה ביום טוב יבראש האילן או על גבי גמל כשרה ואין עולין לה ב"ט

מתני' ^ההעושה סוכתו בראש

העגלה. אף על גב דמטלטלא ולא קביעא. ובראש הספינה שהוא מקום גבוה של ספינה והיס גבוה מאד ואין הרים מקיפין והרוח שולטת שם ועוקרתה: **כשרה**. דדירת עראי סגי בה: **ועולין לה ביום טוב**. ומשום דבעיא למיתנא סיפא ואין עולין תנא רישא ועולין: **בראש האילן**. תיקן מושבו בראשו ועשה שם מחילות וסכך: **כשרה**. לחולו של מועד ואף ביום טוב אם עבר ועלה לה יאל ידי חובתו: ואין עולין לה ביום טוב. דגזור בה רבנן^א דאין עולין באילן ואין משתמשין בו שמא יתלוש:

גמ' לא כלום היא. דאפי' דירת עראי לא היא: שאינה מנויה דינשה. הוי כרוח מנויה דים: יכולה לעמוד ברוח שאינה מנויה

דינשה. דהיינו רוח מנויה דים דכולי עלמא כו' אף ע"ג דאינה עומדת ברוח שאינה מנויה דים דאפי' למאן דבעי סוכה דירת קבע איכא: על גבי בהמה. כגון נתן דלתות על שני סוסים והם קרקעית הסוכה ועשה למעלה מחילות וסכך: **הראוי לשעשה**. והשתא דגזור רבנן אין עולין לה מנחת שאינה ראויה ליום ראשון:

גמ' מני מתניתין רבי עקיבא היא דתניא^א העושה סוכתו בראש הספינה רבן גמליאל פוסל ור"ע מכשיר מעשה ברבן גמליאל ור"ע שהיו באין בספינה עמד ר"ע ועשה סוכה בראש הספינה למחר נשבה רוח ועקרתה אמר לו רבן גמליאל עקיבא היכן סוכתך אמר אביי דכולי עלמא "היכא דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה לא כלום היא יכולה לעמוד בשאינה מצויה דיבשה כ"ע לא פליגי דכשרה כי פליגי בדיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה ואינה יכולה לעמוד^ב (ברוח שאינה מצויה דיבשה) רבן גמליאל סבר סוכה דירת קבע בעינן וכיון דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים לא כלום היא ר"ע סבר סוכה דירת עראי בעינן וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה כשרה: או על גבי גמל כו': מתני' מני רבי מאיר היא דתניא העושה סוכתו על גבי בהמה ר"מ מכשיר ורבי יהודה פוסל מ"ט דרבי יהודה אמר קרא יחג הסוכות תעשה לך שבעת ימים^ג סוכה הראויה לשבעה שמה סוכה סוכה שאינה ראויה לשבעה לא שמה סוכה ורבי מאיר הא נמי מדאורייתא מחזא חזיא ורבנן הוא דגזרו בה

שימו לב:

בקטע הגמרא יש כמה מילים בסוגריים.

למדו את הגמרא כולל מילים אלה שבסוגריים.

ענו על ארבע מן השאלות 11–15 (לכל שאלה – 4 נקודות).

11. "העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה כשרה".

מדוע היה אפשר לחשוב שסוכה בראש הספינה תהיה פסולה, ומדוע אף על פי כן היא כשרה? היעזרו ברש"י.

12. "מני מתניתין... לא פליגי דכשרה".

על פי אב"י, כאשר הסוכה היא בראש הספינה – כתבו באיזה מצב מסכימים רבן גמליאל ורבי עקיבא שהסוכה פסולה ובאיזה מצב הם מסכימים שהסוכה כשרה, ונמקו כל אחד מן הדינים.

13. "כי פליגי... ברוח מצויה דיבשה כשרה".

על פי אב"י, בנוגע לאיזה מקרה יש מחלוקת בין רבן גמליאל לרבי עקיבא, ומהו הנימוק של כל אחד מהם?

14. "או על גבי גמל כו'... לא שמה סוכה".

הגמרא מנמקת את דעת רבי יהודה באמצעות דרשה של פסוק.
על פי הדרשה, הסבירו מדוע לדעת רבי יהודה סוכה על גבי גמל פסולה.

15. "ורבי מאיר... ורבנן הוא דגזרו בה".

הסבירו מדוע לדעת רבי מאיר סוכה על גבי גמל כשרה.

בהצלחה!